

پایداری حکمرانی خوب بر پایه نقش دیوان محاسبات فرانسه در کنترل هزینه های عمومی

مسیح گنجی اشتیجه^۱ - ایرج حسینی صدرآبادی^۲ - عبدالرضا برزگر^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۱۰ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۰۸

چکیده:

با پدیداری مفاهیمی همچون حکمرانی خوب به مثابه یکی از شروط اساسی توسعه پایدار، بحث نظارت و پاسخ‌گویی سازمان‌های متصدی امور عمومی اهمیتی روز افزون یافته است. امروزه کشورها در کنترل هزینه‌های عمومی با مشکلات متعددی روبرو هستند که با روش توصیفی اسنادی به دنبال راهکاری اثربخش می‌باشیم. کشور فرانسه می‌تواند الگوی مناسبی را ارائه نماید و باید بررسی نمود؛ دیوان محاسبات فرانسه با چه ابزارهایی به یک انضباط مالی از منظر حقوقی، دست یافته است؟ بودجه‌کنترلی و کنترل بودجه‌ای مهمترین ابزار کنترل هزینه‌های عمومی است. در فرانسه هر نهادی که از بودجه عمومی استفاده می‌کند در قلمرو نظارت دیوان محاسبات قرار می‌گیرد که با خصوصیتی چون استقلال، استفاده از خرد جمعی و اصل تناظر همراه با تشکیلاتی غیرمتمرکز بوسیله گزارش‌های عمومی در جهت کنترل هزینه‌های عمومی، پارلمان را کمک می‌نماید.

واژگان کلیدی: دیوان محاسبات، فرانسه، پارلمان، هزینه های عمومی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ - دانشجوی دکتری تخصصی گروه حقوق، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، میبد، ایران
ganji1390@yahoo.com

^۲ - استادیار و عضو هیئت علمی گروه حقوق، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران: نویسنده مسئول
sadrabadi2021@yahoo.com

^۳ - استادیار و عضو هیئت علمی گروه حقوق، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، میبد، ایران
barzagar2020@yahoo.com

مقدمه

امروزه ارائه خدمات عمومی به شکل و شیوه‌های مختلف ارائه می‌شود که در کنترل و ارزیابی پارلمان می‌تواند اثرگذار باشد. به عبارتی دیگر ارائه خدمات عمومی صرفاً توسط دولت صورت نمی‌گیرد، بطوری که یکی از مبانی حقوق اداری، خدمت عمومی می‌باشد که امروزه اندیشیدن بر روی مفهوم خدمات عمومی، یک حوزه بسیار جذاب و یک برند محسوب می‌شود، کما اینکه هدف از تشکیل دولت‌ها و حتی سازمان‌های مردم نهاد و موسسات عمومی غیردولتی ارائه خدمات عمومی است. بودجه کنترلی و کنترل بودجه‌ای مهمترین ابزار کنترل هزینه‌های عمومی است که توسط پارلمان و دیوان محاسبات انجام می‌گیرد.

دیوان محاسبات فرانسه دارای چند خصوصیت بارز می‌باشد که با انتشار گزارش‌های عمومی در جهت وظیفه و اهداف خود تلاش می‌نماید.

حال چگونه و براساس چه اختیارات و صلاحیتی دیوان محاسبات فرانسه می‌تواند بر کنترل هزینه‌های عمومی و ارزیابی سیاست‌های عمومی نقش داشته باشد؟

ماده ۲-۴۷ قانون اساسی فرانسه به جهت اینکه اصلی‌ترین ابزار پارلمان دیوان محاسبات در راستای ماده ۲۴ همان قانون وظایفی چون کمک به پارلمان در کنترل فعالیت‌های دولت، مشارکت دیوان محاسبات با پارلمان و دولت در اجرای قانون بودجه که این مشارکت بعضی مواقع نیازمند مداخله نیز می‌باشد و وظیفه سوم دیوان محاسبات مطابق ماده ۲-۴۷ قانون اساسی فرانسه، ارزیابی سیاست‌های عمومی برای کمک به مجلس بوسیله راپرت‌های عمومی یا گزارش‌های عمومی است.

بنابراین دیوان محاسبات با تهیه و انتشار گزارش‌های عمومی که مهمترین ابزار این نهاد می‌باشد و با دارا بودن امتیازاتی هم‌تراز با دیوان عالی کشور نقش مهمی در نظارت و کنترل هزینه‌های عمومی دارد.

نقش و جایگاه دیوان محاسبات و پارلمان در کنترل هزینه‌های عمومی

نظارت بوسیله تهیه گزارش تفریغ بودجه پس از پایان سال مالی در تمامی کشورها از طریق نهادی وابسته به قوه مقننه، مجریه، قضائیه یا مستقل اعمال و اجرا می‌گردد. (منصوریان، ۱۳۸۹):

۳۵۳) در ایران و فرانسه این نهاد بنام دیوان محاسبات خوانده شده که یک سیستم دادرسی اداری است. گرچه دیوان محاسبات ایران از حیث ساختاری وابسته به قوه قضائیه نیست، اما اینکه نهاد مذکور خود اسناد و مدارک مالی را رسیدگی کرده و عملیات مالی را کشف می‌کند

و ضمن تعیین میزان ضرر و زیان وارده به بیت المال، حکم به جبران زیان وارده صادر خواهد کرد و مقامات و ماموران خاطی را به مجازات‌های مقرر در قانون دیوان محکوم می‌کند و دارای قوانین خاص خودش می‌باشد کما اینکه در فرانسه نیز با دو سیستم دادرسی قضایی که یکی از آنها مربوط به مجموعه امور حقوقی و کیفری و دیگری که مربوط به نظام دادرسی اداری می‌باشد روبرو هستیم. بنابراین در ایران نیز نباید تردیدی در ماهیت دادرسی اداری دیوان محاسبات داشته باشیم. البته در ایران در مفهوم خدمات عمومی و در شناخت مفهوم اموال عمومی نیازمند یک بازنگری هستیم کما اینکه در حوزه نظام دادرسی اداری نیز کمتر موفق بوده و کمتر به آن پرداخته‌ایم، در صورتی که در نظام حقوقی ایران نظام دادرسی اداری را داریم ولی اسم و اصطلاح آن را نداریم؛ لذا نمی‌توانیم خوب تعبیر کنیم. بنابراین دادرسی مالی در حوزه دیوان محاسبات را می‌توانیم زیرمجموعه دادرسی اداری تعریف کنیم، یعنی دارای یک نظام می‌باشد، دارای کد و مجموعه قوانین و مقررات حاکم بر دادرسی اداری می‌باشد که شامل همه مراجع و در راس آنها در بخش کنترل مالی و بودجه‌ای، دیوان محاسبات می‌باشد. این الگوی سیستم دادرسی اداری را تقریباً از آنجایی که حقوق ایران متأثر از فرانسه هست در ایران هم در اختیار داریم. البته از حقوق کامن لا و انگلیس نیز در برخی موارد الگو گرفته‌ایم به همین دلیل است که همیشه فراز و نشیب داریم. کما اینکه اختلاف نظرهایی نیز در این رابطه وجود دارد. (رنجبری و بادامچی، ۱۳۸۷: ۱۶۱) (راسخ، ۱۳۸۸: ۶۷) (مهروپور، ۱۳۸۷: ۱۰۲) (انصاری، ۱۳۸۴: ۱۵۲) (منصوریان، ۱۳۸۹: ۳۵۶) (هدایتی زفرقندی، ۱۳۹۶: ۵۹) البته باید اذعان داشت که دیوان محاسبات به منزله چشم بینا و ناظر پارلمان (فرزیب، ۱۳۷۵: ۱۲۶) در ماهیتی دادرسی اداری بهتر می‌تواند وظایف خویش را انجام دهد.

حقوق شهروندی و امنیت حقوقی شهروندان که در ماده ۱۶ اعلامیه حقوق بشر و شهروندی ۱۷۸۹ فرانسه به آن پرداخته شده است در آن تضمین حقوق شهروندان بعنوان یکی از شاخص‌های وجود قانون اساسی شناخته شده است. (حسینی صدرآبادی، ۱۳۹۵: ۱) در این راستا ضرورت دارد سیاست‌های بودجه‌ای سالانه با اهداف تعیین شده در قوانین برنامه‌های چندساله هماهنگ و مطابقت داشته باشد. (حسینی صدرآبادی، ۱۳۹۵: ۱۰۰)

قوه مقننه فرانسه شامل دو مجلس «ملی» و «سنا» و متأثر از نظام شبه ریاستی است. (زمانی و توپچیان، ۱۳۹۲: ۱۰) در اصل بیستم قانون اساسی فرانسه تصریح شده "دولت در برابر پارلمان، طبق شرایط بنا بر رویه پیش بینی شده در اصل‌های ۴۹ و ۵۰ قانون اساسی مسئول است.

(Constitution de la République française, 1958, Article 20)

مطابق اصل ۳۴ قانون اساسی فرانسه تصویب قوانین توسط پارلمان صورت می‌گیرد، از جمله قوانین مالی، درآمدها و هزینه‌های دولت را تحت شرایطی که در قانون پیش بینی شده را مشخص می‌نماید. بعلاوه در اصل ۳۹ بیان می‌دارد که لایحه قانون بودجه از طرف دولت به مجلس شورای ملی ارائه می‌گردد. (Ibid)

از اهداف عمده قانون بودجه ارگانیک فرانسه نوسازی کشور با ارائه بودجه براساس ماموریت و افزایش اختیارات بودجه‌ای پارلمان و نیز افزایش پاسخگویی قوه مجریه عنوان شده است. ابتدا تحت عنوان اتاق محاسبات پاریس ایجاد شد تا اینکه ناپلئون بناپارت با قانون ۱۶ سپتامبر ۱۸۰۷ میلادی دیوان محاسبات فعلی را تاسیس کرد. (منصوریان، ۱۳۸۹، ۳۵۷)؛ (شفیعی افراپی، ۱۳۹۵: ۹) نهادی که جایگاه آن با پیش بینی ماده ۱۸ در قانون اساسی جمهوری فرانسه مصوب ۱۹۴۶ میلادی ارتقاء پیدا کرد. امری که در ماده ۴۷ قانون اساسی جمهوری پنجم مصوب ۱۹۵۸ میلادی که هم اکنون مجراست، حفظ شد. وفق قسمت اخیر این ماده "دیوان محاسبات به پارلمان و دولت در نظارت بر اجرای قوانین مالی، کمک خواهد کرد". اما این بند طبق اصلاحیه اخیر قانون اساسی فرانسه در ۲۳ ژوئیه سال ۲۰۰۸ میلادی از ماده ۴۷ حذف و با اضافاتی در ماده ۲-۴۷ جای گرفت. بنابراین فرانسه نخستین کشوری بود که نظارت قضایی بر عملکرد مالی قوه مجریه را بنیان نهاد. دیوان محاسبات در فرانسه دادگاهی مالی است که در زمره محاکم اداری با صلاحیت خاص قرار می‌گیرد^۱

کارهای حسابداری ملی کشور فرانسه بوسیله دیوان محاسبات انجام می‌گردد که جایگاه دیوان محاسبات فرانسه بلافاصله بعد از دیوان عالی کشور مطابق ماده ۷ قانون مربوط به سازمان دیوان محاسبات مورخ ۱۶ سپتامبر ۱۸۰۷ قرار دارد و از همه امتیازات دیوان عالی کشور برخوردار است. (سالار نصری، ۱۳۸۷: ۱۷)

در فرانسه هر سال دو بودجه تصویب می‌شود، بودجه عمومی و بودجه تامین اجتماعی که همه آنها تحت نظارت و کنترل دیوان محاسبات و پارلمان فرانسه قرار می‌گیرد.^۲ دیوان محاسبات در فرانسه شامل دو بخش شعب و دیوان انضباطی بودجه‌ای و مالی است. یک بخش شامل شعب می‌باشد که معمولاً آن را قضاات شعب می‌نامند و متشکل از شعب دیوان، اتاق‌های منطقه ای محاسبات بوده و دیوان انضباطی بودجه‌ای و مالی که در زبان فارسی بعنوان هیئت‌های

^۱ - Constitution de la République française, 1958, Article 47-2

^۲ - Loi relative à l'Organisation de la Cour des Comptes, 1807, Article 7

رسیدگی به تخلفات اداری ترجمه می‌نمائیم. (حسینی صدرآبادی، ۱۳۹۷: ۱۲-۱)

مأموریتها، اصول و روش‌های دادگاههای مالی یعنی دیوان محاسبات و اتاق‌های حساب-های منطقه‌ای و سرزمینی، رسالت اساسی در استفاده صحیح از بودجه عمومی را دارند. (Cour des comptes, 2020:5) طبق ماده ۹ تصویب نامه شماره ۱۹۹-۸۵ مورخ ۱۱ فوریه ۱۹۸۵، دیوان محاسبات فرانسه دارای هفت شعبه و هر کدام مرکب از یک رئیس، مستشاران ارشد، مستشاران ممیز و اعضای ممیز می‌باشد. مستشاران ارشد می‌توانند به خدمت فوق العاده در آن مامور شوند.

در فرانسه، رئیس دیوان و تمامی اعضای شعب یعنی روسای شعب، مستشاران ارشد، مستشاران ممیز و اعضای ممیز جملگی دارای منصب قضا بوده و همچون سایر قضات در نظام حقوقی فرانسه غیرقابل انفصال یا انتقال هستند. در فرانسه هر منطقه نیز دارای یک اتاق منطقه‌ای محاسبات است. نوعی نظام قضایی بین دپارتمانی (چندین شهرستان یا استان) که از زمان ایجاد در سال ۱۹۸۲ میلادی وظایف دیوان را در مناطق انجام می‌دهد. (منصوریان، ۱۳۸۹: ۳۶۲) اتاق‌های منطقه‌ای محاسبات در فرانسه هر یک، دیوان محاسبات کوچکی هستند که از همه صلاحیت‌های دیوان در حوزه خود برخوردارند. (منصوریان، ۱۳۸۹: ۳۷۱) در واقع این اتاق‌ها به دلیل نظارت بودجه‌ای بر واحدهای محلی، آنتن‌های محلی دیوان محاسبات به شمار می‌روند. (پرو، ۱۳۸۴: ۳۰۴) بعلاوه با توجه به اینکه آرای بدوی توسط اتاق‌های منطقه‌ای صادر می‌شوند. دیوان محاسبات مرجع پژوهش خواهی این آراست. (سالار نصری، ۱۳۸۷: ۱۲۶)

همچنین هر اتاق دارای شعبی است که این شعبه‌ها وفق قانون تمرکززدایی ۲ مارس ۱۹۸۲ میلادی از اهمیت و اختیارات بیشتری برخوردار شده‌اند. ریاست و نظارت رئیس کل دیوان بر اتاق‌های منطقه‌ای با حفظ استقلال این اتاق‌ها و دادستان دیوان بر دادسراها و دادستان‌های اتاق‌ها از دیگر ویژگی‌های تشکیلات قضایی دیوان در فرانسه است. برخلاف ایران، دیوان محاسبات در فرانسه دارای تشکیلات غیرمتمرکز می‌باشد. امری که در خصوص دیوان محاسبات ایران نیز ضروری به نظر می‌رسد.

در فرانسه طبق ماده ۶ مکرر قانون دیوان محاسبات مصوب ۱۹۶۷ میلادی صلاحیت رسیدگی به حساب‌ها، مدیریت مالی موسسات عمومی با خصوصیت صنعتی و تجاری، بنگاه‌ها و شرکت‌های ملی، شرکت‌های اقتصادی مختلط یا سهامی که اکثریت سرمایه آنها متعلق به دولت است بر عهده دیوان است. همچنین با رعایت صلاحیت اعطا شده به اتاق‌های منطقه‌ای، دیوان می‌تواند حساب‌ها و مدیریت مالی نهادهای ذیل را رسیدگی نماید. (سالار نصری، ۱۳۸۷: ۱۰)

- ۱- موسسات و دستگاه‌های عمومی که فعالیت صنعتی یا تجارتي انجام می‌دهند، با هر وضع حقوقی.
 - ۲- شرکت‌ها یا دستگاه‌هایی با هر وضع حقوقی که دولت، اشخاص یا موسسات عمومی و دستگاه‌های تحت نظر دیوان جداگانه یا به اتفاق بیش از نصف آرا یا سرمایه را در نهادهای تصمیم گیرنده آنها دارا باشند.
 - ۳- شعب دستگاه‌های مندرج در دو بند فوق، وقتی که این دستگاه‌ها در شعب مذکور جداگانه، بالاتفاق یا مشترکاً با دولت، بیش از نصف سرمایه یا آراء را در ارگان‌های تصمیم گیرنده دارا باشند.
 - ۴- اشخاص حقوقی که با دولت یا دستگاه‌های تحت نظر دیوان، مستقیم یا غیر مستقیم، جداگانه یا به اتفاق دارای مشارکتی باشند که اعمال قدرت غالب در تصمیم‌گیری یا مدیریت را فراهم سازد.
- ماده ۷ همان قانون نیز در بیان جنبه‌های دیگر قلمرو نظارت دیوان اشعار می‌دارد: کلیه بنگاه‌های حقوق خصوصی واجد شخصیت حقوقی یا استقلال مالی که کلاً یا جزئاً مدیریت یک نظام قانوناً اجباری را به شرح ذیل بر عهده دارند، تابع نظارت دیوان هستند:
- ۱- بیمه پوشش دهنده بیماری، پیری، بارداری، از کارافتادگی، فوت، حوادث کار و بیماری-های شغلی.
 - ۲- مدد معاش خانواده.
 - ۳- اتحادیه و فدراسیون‌های سازمان‌های مذکور. همچنین طبق ماده ۳۸ تصویب نامه شماره ۱۹۹-۸۵ دستگاه‌هایی که مدیریت مالی آنها تابع قواعد حسابداری دولتی نبوده ولی از مالیات‌های مخصوص، سهمیه‌های قانونی اجباری، یارانه و سایر کمک‌های مالی دولت یا شخص حقوقی تابع نظارت دیوان استفاده می‌کنند، ممکن است با رعایت صلاحیت‌های اعطایی به اتاق‌های منطقه‌ای، طبق قانون ۲ مارس ۱۹۸۲ م مشمول نظارت دیوان واقع شوند. نظارتي که پس از کسب نظر دادستان و بنا به پیشنهاد روسای شعب از اختیارات رئیس دیوان است. ماده ۴۰ همین قانون نیز در تکمیل این صلاحیت‌ها اضافه می‌کند: دیوان می‌تواند بر مصرف کمک‌های مالی که توسط دستگاه‌های تامین اجتماعی به موسسات به هر شکل و ترتیب و مبلغ اختصاص داده می‌شود، نظارت کند. صلاحیتی که هر استثنایی را غیر ممکن می‌سازد. بنابراین می‌توان ادعا کرد که در فرانسه هر نهاد یا دستگاه اجرایی که به نحوی از بودجه عمومی استفاده می‌کند در قلمرو نظارت دیوان محاسبات است. خدمات عمومی به شکل‌های مختلف و شیوه‌های گوناگون ارائه می‌شود که در محدوده کنترل و نظارت تاثیر می‌گذارد. امروزه ارائه ی خدمات عمومی صرفاً توسط دولت صورت نمی‌گیرد و به

طرق ذیل نیز می توان خدمات عمومی را ارائه نمود:

یک؛ ارائه خدمات و تنظیم گری بصورت مشارکتی یعنی دولت به کمک دیگران به ارائه خدمات عمومی می پردازد؛ لذا مقام عمومی و موسسات عمومی صرفاً دولت شناخته نمی شود بنابراین باید کنترل و نظارت گردد.

دوم؛ ارائه خدمات عمومی بوسیله قرارداد است و جالب آنکه در نظام حقوقی فرانسه چنانچه بین دو شخص خصوصی، راجع به یک موضوع عمومی (امر عمومی) قراردادی منعقد شود، باز هم از قراردادهای عمومی شناخته شده و قابل کنترل در مراجع مربوطه از جمله دیوان محاسبات می باشد. برای مثال هنگامی که دولت به شهرداری بعنوان یک موسسه عمومی در موضوع کفن و دفن اموات که یک امر عمومی و خدمت عمومی است، نمایندگی می دهد و شهرداری با یک شرکت خصوصی قراردادی منعقد و آن شرکت خصوصی با شرکت خصوصی دیگری قرارداد منعقد می نماید، چون موضوع قراردادها مربوط به خدمت عمومی می باشد، این قرارداد مورد کنترل و نظارت مالی دیوان محاسبات قرار می گیرد.

قابل ذکر اینکه نظارت بر بودجه های شوراها و شهرداری ها، یکی از بحث های خیلی جدی در فرانسه می باشد که به خوبی تبیین شده است. که ما نیز در ایران می توانیم از اینها به شکلی یعنی در ارائه خدماتی که مستقیماً توسط دولت ارائه نمی شود؛ بکار بگیریم.

همانطوری که می دانیم یکی از کنترل هایی که در بودجه ریزی صورت می گیرد؛ بحث بر روی بودجه عمومی است. البته این بودجه عمومی در نظام حقوقی ما قابل تامل است؛ که آیا منظور بودجه دولتی یا عمومی است؟ این کنترل تا چه اندازه است؟ اگر ما بودجه عمومی یعنی تمام درآمدها، حتی هر بودجه ای که از طرف مردم فراهم شده و می باید به خزانه واریز شود را به عنوان بودجه عمومی در نظر بگیریم، کنترل دیوان محاسبات را در پی دارد حتی اگر آنها ان جی آ یا سازمان های مردم نهاد (سمن ها) باشند. در کشور فرانسه، بودجه سمن ها هم مورد کنترل واقع می شود. برای مثال بودجه انجمن هایی که برای موضوع خاصی مانند محک، موسسات خیریه که صد در صد سرمایه و بودجه آنها از طرف مردم تامین می گردد، تحت کنترل دیوان محاسبات می باشند. حوزه محدوده عمل دیوان محاسبات در ایران هم می تواند بدین شکل تعریف شود بطوری که گزارش دیوان محاسبات در فرانسه می تواند پیشنهاد انحلال سازمان های مردم نهاد (سمن ها) را اگر از آماده سازی و اجرای بودجه خود تخلف کرده باشند را بدهد. (حسینی صدرآبادی، ۱۳۹۷: ۱۲-۱)

بازنگری قانون اساسی فرانسه در سال ۲۰۰۸، ماده ۲۴ قانون اساسی فرانسه یک وظیفه

جدید را بطور موازی برای دیوان محاسبات ایجاد کرد که بسیار مهم می‌باشد.^۱ همانطوری که می‌دانیم دو وظیفه مهم مجلس در نظام حقوقی ما قانونگذاری و کنترل می‌باشد که خیلی روشن و مشخص است اما ماده ۲۴ قانون اساسی فرانسه بیان می‌دارد که پارلمان قانون تصویب می‌کند، او (پارلمان) عمل و فعالیت‌های دولت را نظارت می‌کند، وظیفه سوم پارلمان که ما نیز در کشورمان این وظیفه را نیاز داریم: ارزیابی سیاست‌های عمومی می‌باشد. در ایران مجلس به اندازه کافی قانون تصویب نموده و با تورم قوانین به نحوی مواجه هستیم لذا مجلس ایران نیز باید اول رصد کند، پایش کند و ارزیابی نماید.

ماده ۲-۴۷ قانون اساسی فرانسه سه وظیفه را برای دیوان محاسبات در نظر گرفته است. ۱- دیوان محاسبات، پارلمان را در کنترل فعالیت‌های دولت کمک، همیاری و همکاری می‌کند. همان وظیفه جدیدی که در ماده ۲۴ برای پارلمان در نظر گرفته شده، بلافاصله در ماده ۲-۴۷، همان وظیفه را به دیوان محاسبات محول نموده است. چرا که مهمترین ابزار پارلمان دیوان محاسبات می‌باشد. (7 à 5:2020, Cour des comptes)

۲- دیوان محاسبات با پارلمان و هم با دولت در اجرای قانون بودجه مشارکت می‌کند. ماده ۲-۴۷ به مشارکت مستقیم تصریح دارد که این مشارکت بعضی وقت‌ها نیازمند مداخله هست.

برای مثال اتاق‌های منطقه‌ای دیوان محاسبات در فرانسه دائم، حساب‌های شهرداری‌ها رو نگاه و بررسی می‌کنند. اگر شهرداری بدهی که برای سال آینده دارد و در بودجه‌اش پیش بینی ننموده است بلافاصله به استاندار که مقام عالی اجرایی می‌باشد اعلام می‌دارد که دستور لازم را جهت اصلاح آن بودجه صادر کند، اگر اقدامی ننماید، خود دیوان محاسبات مستقیماً بودجه سال آینده اش را اصلاح می‌کند.

۳- وظیفه سوم دیوان محاسبات مطابق ماده ۲-۴۷ قانون اساسی فرانسه، ارزیابی سیاست‌های عمومی برای کمک به مجلس بوسیله راپرت‌های عمومی یا گزارش‌های عمومی است. باید عنوان نمائیم که ابزار دیوان محاسبات انتشار گزارش‌های عمومی است. (حسینی صدرآبادی، ۱۳۹۷: ۱۲-۱)

دیوان محاسبات بوسیله گزارش‌های عمومی که مرجع گزارش‌های آن هفت شعبه دیوان محاسبات می‌باشد به حسابرسی ملی می‌پردازد و اگر به تخلفی برخورد نماید، جهت رسیدگی

¹ - Constitution de la République française, 1958, Article 24

در دیوان انضباطی بودجه‌ای و مالی که مقر آن نیز در دیوان محاسبات می‌باشد، نزد دادستان ارسال، تا بلافاصله ورود پیدا کند.

در فرانسه لایحه سالیانه تفریح بودجه توسط دولت تهیه می‌شود. لایحه‌ای که متضمن مبلغ قطعی وصول درآمدها و دستور پرداخت‌های هزینه‌های یکساله را تعیین می‌نماید. طبق ماده ۳۶ قانون بنیادی ۱۹۵۹ میلادی لایحه تفریح بودجه داری ضمائی است که یکی از آنها گزارش دیوان محاسبات و اعلامیه انطباق حساب‌های ذی حسابان با حسابداری وزارتخانه-هاست. وفق ماده ۷ قانون شماره ۱۹۹ مصوب ۱۹۸۵ میلادی، متن گزارش تفریح بودجه در جلسات اتاق‌های شورای غیرعلنی دیوان متشکل از رئیس دیوان، روسای شعب، مستشاران ارشد و دادستان دیوان رای گیری می‌شود. این گزارش به پارلمان فرانسه تقدیم می‌شود. اما در این کشور دیوان محاسبات مکلف است همه ساله گزارشی را نیز خطاب به رئیس جمهور تقدیم کند. در این گزارش که تمامی سازمان‌ها، موسسات و دستگاه‌های تحت نظارت دیوان را در بر می‌گیرد، نقطه نظرات و راهکارهای پیشنهادی دیوان و نیز پاسخ‌های وزرا، موسسات و شرکت-های مخاطب منعکس می‌شود، گزارشی که رئیس دیوان آن را به رئیس جمهور تقدیم و او نیز آن را به دفاتر مجلسین ملی و سنا تسلیم می‌کند و موجبات نشر آن را در روزنامه رسمی فرانسه فراهم می‌سازد. (منصوریان، ۱۳۸۹: ۳۸۱) تدبیری که قانونگذار با اتخاذ آن به دستوردهندگان، ذی حسابان و اشخاص مسئول هشدار می‌دهد که در اجرای اصول دموکراسی، اعمال و رفتار آنان مورد قضاوت مردم قرار می‌گیرد. (پوژاد، ۱۳۷۴: ۱۲) ضمن آنکه در قسمت اخیر بند اول ماده ۲-۴۷ قانون اساسی الحاقی ۲۰۰۸ میلادی در راستای ارزیابی سیاست‌های عمومی کشور به صلاحیت دیوان محاسبات در ارائه گزارش‌های عمومی به شهروندان تصریح شده است.

دیوان محاسبات فرانسه در جستجوی کارایی و اثربخشی

دیوان محاسبات در فرانسه دارای چند خصوصیت بارز می‌باشد. اولین خصوصیتش، استقلال دیوان محاسبات فرانسه می‌باشد که از قوه مجریه و مقننه مستقل می‌باشد. قابل توجه اینکه به فاصله یکسانی در استقلال از هر دوی آنها واقع شده، یعنی نسبتش (فاصله اش) از قوه مجریه و با قوه مقننه هر دو به یک اندازه هست. به عبارتی دیگر دیوان محاسبات در فاصله بین دو قوه انصاف را رعایت کرده و یک رابطه منصفانه با قوه مجریه و مقننه دارد. (حسینی صدرآبادی، ۱۳۹۷: ۱۲-۱)

دیوان محاسبات فرانسه دارای سه نوع آزادی: ۱- آزادی در انتخاب موضوعاتی که باید کنترل

و مورد بازرسی قرار گیرد ۲- آزادی در پذیرش نتایج و گزارش‌های نهایی ۳- آزادی در انتشار گزارش‌های نهایی که شیوه‌های عملی تهیه گزارشات می‌باشد که در ادامه توضیح خواهیم داد. (Cour des comptes, 2020, 5 à 7)

کما اینکه ماده ۲-۴۷ قانون اساسی فرانسه بیان می‌دارد گزارشات عمومی برای شهروندان منتشر می‌شود، به عبارتی دیگر برای افکار عمومی هم در کنترل دستگاه‌های اداری یک حق قائل شده‌اند. ضمن اینکه ماده ۱۴ و ۱۵ اعلامیه حقوق بشر و شهروند ۲۶ اوت ۱۷۸۹ فرانسه که بیان می‌دارد همه شهروندان حق تصمیم‌گیری، یا بشخصه یا توسط نمایندگان خود، و نیز آگاهی درباره میزان مالیات‌ها، چگونگی جمع‌آوری و خرج شدن آنها، و مدت زمان برقراری آنها را دارند و این حق به عنوان ضرورتی در مشارکت همگانی به شمار می‌رود و جامعه حق این را دارد که هر کدام از مأموران و مسئولانی که در خدمت همگانی هستند را بر مبنای مدیریتشان مورد بازخواست قرار دهد. (Cour des comptes, 2020, 5)

دومین خصوصیتش اینکه در دیوان محاسبات فرانسه هیچ تصمیمی انفرادی گرفته نمی‌شود؛ حداقل با حضور سه نفر یا بیشتر اتخاذ تصمیم می‌شود.

البته شعب حداقل توسط ۳ نفر قاضی اداره می‌شود که می‌توانند از کارشناسان نیز استفاده کنند، در تحقیق و بازرسی معمولاً یک راپرتر دارند. به عبارتی دیگر وقتی شعبه می‌خواهد گزارش تهیه کند؛ یک گزارشگر منصوب می‌نماید، این گزارشگر با توجه به محدودیت پرسنل، می‌تواند از آنجایی که تقریباً یک امر قضائیت است از قضات دیوان‌های اداری یا دیوان‌های اداری تجدیدنظر انتخاب شود. منتها باید دید راپرتر چه نقشی دارد؟ وقتی که راپرتر گزارشش را ارائه می‌دهد یکی از قضات در مقابل گزارشگر قرار می‌گیرد تا تمام گزارش‌های او را کنترل نماید که صادق و درست باشد و مخصوصاً کیفی باشد که هر کدام از اینها می‌تواند در افزایش کیفیت گزارش موثر باشد.

در ایران مطابق ماده ۲۸ قانون دیوان محاسبات کشور، آراء هیأت‌های مستشاری دیوان محاسبات، ظرف بیست روز از تاریخ ابلاغ به محکوم علیه، از طرف وی و دادستان قابل تجدید نظر است. مرجع رسیدگی به تقاضای تجدیدنظر محکمه صالحه است که از یک نفر حاکم شرع به انتخاب شورای قضایی و دو نفر از مستشاران دیوان محاسبات بعنوان کارشناس و به انتخاب رئیس دیوان که در پرونده مطروحه سابقه رأی نداشته باشند؛ تشکیل می‌شود؛ متأسفانه نظر دو نفر مستشار جنبه مشورتی دارد و بعلاوه مرجع تجدیدنظر منحصرأً به موارد اعتراض رسیدگی و مبادرت به صدور حکم می‌نماید؛ حکم صادره قطعی است.

در قوانین نوین اروپایی رسیدگی ۳ مرحله‌ای جزء لوازم اصلی دادرسی منصفانه می‌باشد، متأسفانه در ایران فرآیند رسیدگی در دیوان محاسبات ۳ مرحله‌ای نمی‌باشد در صورتی که در فرانسه آرای دیوان محاسبات در مواردی در شورای دولتی مورد رسیدگی فرجامی قرار می‌گیرد، لذا پیشنهاد می‌گردد فرآیند دادرسی در دیوان محاسبات کشور ایران در راستای قوانین نوین اروپایی قابل فرجام خواهی باشد تا اصل تناظر رعایت گردد و مدیران و مسئولین بتوانند با آسودگی خاطر و با امنیت شغلی بالاتری به وظیفه خود عمل نمایند.

سومین خصوصیتی که در دیوان است، تمامی گزارش‌ها در اختیار طرف مقابل قرار می‌گیرد (مقام اداری یا سازمان اداری) که سازمان اداری یا نهاد عمومی تمام توضیحات و دلایل خود را ارائه نماید و چنانچه نیاز باشد جهت اخذ توضیحات دعوتش می‌کنند تا موضوع مورد بحث واقع شود. بدیهی است دیوان محاسبات قابلیت انتشار هیچ گزارشی را قبل از اینکه به طرفی که موضوع پرونده هست ابلاغ نشود را ندارد و اگر قبل از آن ابلاغ گردد مجازات سنگینی برای متخلف در نظر می‌گیرند. چرا که باید در زمان انتشار گزارش عمومی، پاسخ دستگاه در کنار آن گزارش باشد. برای مثال در یکی از گزارش‌های سال ۲۰۱۶ دیوان محاسبات به نخست وزیر خطاب نموده است که بخشی از قسمت اداری نخست وزیری کارآمد نیست به عبارتی دیگر بودجه را حیف و میل می‌کند؛ چون اهدافی داشته، آن اهداف الان مشخص نیست که به آن اهداف نیز دست پیدا نموده‌اید. لذا ظرف دوماه بررسی کنید یا آن بخش را منحل یا کارآمد کنید، نخست وزیر زیر آن گزارش نوشته بود چه پیشنهاد خوبی، من پیشنهاد شما را به کمیته‌ای که تشکیل داده‌ام ارسال کرده‌ام، نتیجه را به شما اعلام خواهم کرد. قابل ذکر اینکه به این مهلت دوماه جهت پاسخگویی دستگاه ارائه کننده خدمات عمومی و اینکه باید آن پاسخ‌ها در انتشارات روزنامه رسمی، ملاحظات یا گزارش عمومی دیوان منعکس شود در ماده ۱-۵۲ تصویب نامه شماره ۱۹۹-۸۵ مورخ ۱۱ فوریه ۱۹۸۵ مربوط به دیوان محاسبات تصریح گردیده است. بنابراین این موضوع باعث دیالوگ می‌گردد و این بحث و بررسی، کمک به انصاف می‌نماید کما اینکه یکی از اصولی که در دادرسی اداری قرار گرفته حاکمیت اصول انصاف، عدالت در قوانین می‌باشد. (حسینی صدرآبادی، ۱۳۹۷: ۱۲-۱)

حال بحثی که بوجود می‌آید این است که دیوان محاسبات، موضوع گزارش و بازرسی را چگونه و براساس چه معیارهایی انتخاب می‌نماید؟ معمولاً دیوان محاسبات فرانسه سه مرحله را جهت این امر طی می‌نماید. در مرحله اول، رئیس دیوان زمان تشکیل جلسه را ابلاغ می‌نماید در ابتدای امر، اولویت‌های استراتژیک کنترل را که اصولاً برای مدت سه سال می‌باشد،

مشخص و جهت رعایت و احترام به خط سیر و اصلاح و احیای مجموعه مالیه عمومی تلاش می‌کنند. به عبارتی دیگر سعی می‌کنند یک خط سیر درستی داشته باشند و وضعیت بودجه را اینگونه دنبال می‌کنند که هدف از بودجه ریزی چیست و در انتهای بودجه ریزی و برنامه ریزی مورد هدف، به چه اهدافی باید برسند.

بعلاوه دیوان محاسبات به موضوع مدیریت ریسک‌های مرتبط می‌پردازد. به عبارتی دیگر به بررسی میزان درستکاری و شرافت در استفاده از منابع عمومی و میزان و درجه اثربخشی و کارایی را بررسی می‌نمایند. گزارش‌های دیوان محاسبات از بعد اثربخش بودن مصرف بودجه تهیه می‌گردد. در اصل ۵۵ قانون اساسی ایران بیان شده که بودجه در جای خودش، به میزان خودش مصرف گردد ولی در قانون اساسی فرانسه، در جای خودش و به میزان خودش، از اصول ابتدایی و سنتی می‌باشد. ولی مهم و با اهمیت است که دنبال چه هدفی بوده ایم؟ برای مثال آیا در شهری که نیازمند فرودگاه نبوده بودجه تخصیص داده شده است؟ اینجاست که اثربخشی و کارایی و واقعی بودن بودجه ریزی مطرح می‌گردد. در فرض دیگر مثلاً اجرای طرحی سی میلیارد بودجه نیاز دارد، پارلمان برای اینکه اجرای طرح را شروع نماید یک میلیارد بودجه تخصیص می‌دهد، با این اقدام یعنی سی سال طول می‌کشد تا طرح کامل گردد در اینجا دیوان محاسبات فرانسه پارلمان و هم دولت را که پیشنهاد دهنده بودجه می‌باشد را به نوعی استنطاق می‌کند و اعلام می‌دارد که بودجه ری آلیته و واقعی نیست. بنابراین در گزارش‌ها اثربخش بودن، موثر بودن، کارایی و واقعی بودن مورد بررسی قرار می‌گیرد که اینها هر کدام شاخص‌های خاص خودشان را دارند^۱ که در ایران از پتانسیل‌های موجود بصورت بهینه استفاده نمی‌شود.

از استراتژی‌های دیوان محاسبات فرانسه در سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹، بهبود حاکمیت و مدیریت ریسک‌های مدیریتی در حوزه‌های عمومی است که دیوان محاسبات در راستای مواد ۲۴ و ۲-۴۷ قانون اساسی باید در ارزیابی سیاست‌های عمومی، با پارلمان و دولت مشارکت نماید. در مرحله دوم موضوعات کنترل را مشخص می‌کنند که باز هم برای مدت سه سال می‌باشد، در مرحله سوم برنامه سالانه شعب دیوان محاسبات را تعیین می‌نمایند. (حسینی صدر-آبادی، ۱۳۹۷: ۱-۱۲)

گزارش‌های حسابرسی دولتی که دارای چهار ویژگی: قضاوت، حسابرسی، ارزیابی، گواهی‌نامه

^۱ - اثربخش (افی کسی ته efficacit)، موثر (افک تی ویتیه effectivité)، واقعی (ری آلیته réaliété)، کارایی (افی سیانسی efficiency)

(اظهارنظر) می باشد؛ به دولت و مجلس کمک می کند تا فهم و درک عمیق تری از وضعیت مالیه عمومی و دولتی را فراهم نماید. با این حال، دیوان محاسبات به دولت کمک می کند تا خط مشی ها و سیاست های مربوط به حساب های عمومی را نظارت نمایند. (خسروی، ۱۳۹۲: ۳۱)

در حال حاضر بیماری همه گیر Covid-19 نیز عواقب عمده ای برای منابع مالی فرانسه داشته و بدهی های عمومی را افزایش یافته، به طوری که به بیش از ۱۲۰ درصد از تولید ناخالص داخلی افزایش یافته است. کشور فرانسه مجبور است برای جبران منابع مالی عمومی، استراتژی های خود را بازسازی کند و برای حفظ سلامت عمومی، سرمایه گذاری های اثبات شده عمومی را کنترل نماید. کما اینکه سیستم های عمومی نقش مهمی ایفا نموده و بعنوان راه حلی برای اقتصاد و درآمد به آن توجه می شود و این امر باعث بهبود کیفیت و اثربخشی هزینه های عمومی می شود. (Cour des comptes, version intégrale, 2020, 1 et 3)

سیستم قضایی دیوان محاسبات کشور فرانسه، ویژگی های منحصر به فردی دارد از جمله به تنظیم روابط فی ما بین مجلس و دولت، استقلال، استفاده از خرد جمعی و رعایت اصل تناظر و انصاف و دارای امتیازاتی همسان با دیوان عالی کشور فرانسه همچنین ظرفیت و توانایی آن برای اعمال قانون بر علیه متخلفان می توان اشاره نمود. این ویژگی ها در ارتباط با استقلال دیوان محاسبات فرانسه نسبت به سایر قوای قضائیه و مجریه یک تضمین و اطمینان مضاعفی هستند. این ویژگی ها، همچنین کارایی دیوان محاسبات را در دنیای در حال تغییر بیشتر می کند که می تواند برای سایر دیوان محاسبات کشورها مفید باشد که به نوبه خود سبب تاثیر بیشتر بر بدنه اجرایی و دولتی را فراهم می کند.

التهایه با توسل به قانونی شفاف و جامع در جهت تصویب و اجرای بودجه و نظارت بر هزینه های دستگاه هایی که به هر نحوی از درآمدهای عمومی استفاده می کنند، همراه با یک ضمانت اجرای قوی و نیز وجود یک دستگاه مستقل و بی طرف جهت تهیه گزارش و رسیدگی به تخلفات، می توان نظارت مالی مؤثر، کارا و واقع گرا و نهایتاً یک انضباط جامع مالی بر همه بخش های حاکمیتی داشت که این امر منوط به پذیرش اصل وحدت بودجه ای و خزانه داری و نیز مدنظر قرار دادن یک حسابرسی اثربخش می باشد. در این خصوص، با الگوبرداری از دیوان محاسبات فرانسه و با تهیه گزارش های عمومی در جهت ارزیابی سیاست های عمومی و کنترل هزینه های عمومی می توان همکاری لازم و کافی بین پارلمان و دیوان محاسبات را فراهم نمود و با اصلاح مشکلات بودجه ریزی نظارتی کارا، اثربخش و واقعی در دیوان محاسبات ایران ایجاد نمود تا بتوانیم با نظارت و پاسخگویی بهتر سازمان های متصدی امور عمومی

در راستای پایداری حکمرانی خوب به مثابه یکی از شروط اساسی توسعه پایدار گام برداریم.

نتیجه‌گیری

بودجه‌کنترلی و کنترل بودجه‌ای مهمترین ابزار کنترل هزینه‌های عمومی است که دیوان محاسبات فرانسه با ارائه مشاوره و از طریق نظارت پیشینی که باعث پیشگیری می‌شود و بعلاوه با نظارت پسینی بر هزینه‌های عمومی نظارت و کنترل دارد.

در فرانسه هر نهاد یا دستگاه اجرایی که به نحوی از بودجه عمومی استفاده می‌کند در قلمرو نظارت دیوان محاسبات قرار می‌گیرد. در بازنگری قانون اساسی فرانسه در سال ۲۰۰۸، مستند به ماده ۲۴ قانون اساسی فرانسه یک وظیفه جدیدی برای پارلمان و متعاقب آن چون مهمترین ابزار پارلمان دیوان محاسبات می‌باشد در ماده ۴۷ قانون اساسی یک وظیفه جدید را بطور موازی برای دیوان محاسبات ایجاد کرد که بسیار مهم می‌باشد.

ماده ۲-۴۷ قانون اساسی فرانسه سه وظیفه را برای دیوان محاسبات در نظر گرفته است. ۱- دیوان محاسبات، پارلمان را در کنترل فعالیت‌های دولت کمک، همیاری و همکاری می‌کند.

۲- دیوان محاسبات با پارلمان و هم با دولت در اجرای قانون بودجه مشارکت می‌کند. ماده ۲-۴۷ به مشارکت مستقیم تصریح دارد که این مشارکت بعضی وقتها نیازمند مداخله هست.

۳- وظیفه سوم دیوان محاسبات مطابق ماده ۲-۴۷ قانون اساسی فرانسه، ارزیابی سیاست‌های عمومی برای کمک به مجلس بوسیله راپرت‌های عمومی یا گزارش‌های عمومی است. دیوان محاسبات بوسیله گزارش‌های عمومی که مرجع گزارش‌های آن هفت شعبه دیوان محاسبات می‌باشد با چند خصوصیت بارز خود همچون استقلال به فاصله یکسان از قوه مجریه و مقننه، آزادی در انتخاب موضوعاتی که باید کنترل و مورد بازرسی قرار گیرد و حتی آزادی در پذیرش نتایج و گزارش‌های نهایی، اخذ تصمیمات حداقل با حضور سه نفر و به نحوی استفاده از خرد جمعی و با بکارگیری اصل انصاف و اصل تناظر به نحوی که انتشار گزارشات دیوان محاسبات زمانی امکانپذیر است که پاسخ دستگاه ارائه‌کننده خدمات عمومی نیز همراه گزارش منتشر شود؛ به حسابرسی ملی می‌پردازد و اگر به تخلفی برخورد نماید، جهت رسیدگی در دیوان انضباطی بودجه‌ای و مالی که مقر آن نیز در دیوان محاسبات می‌باشد، نزد دادستان ارسال می‌گردد تا بلافاصله ورود پیدا کند.

بنابراین با توجه به بازنگری قانون اساسی فرانسه در سال ۲۰۰۸ و ایجاد وظیفه جدید ارزیابی سیاست‌های عمومی، در ایران پیشنهاد می‌گردد آئین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مورد بازنگری قرار گیرد و یک کمیسیون "ارزیابی سیاست‌های عمومی" در ردیف کمیسیون‌های دیگر مجلس به ریاست رئیس مجلس و عضویت روسای سایر کمیسیون‌های تخصصی مجلس ایجاد شود و باید سعی گردد فرآیند دادرسی در دیوان محاسبات کشور ایران همانند قوانین نوین اروپایی قابل فرجام خواهی باشد تا در راستای حکمرانی خوب اصل تناظر و انصاف رعایت گردد و با الگو گرفتن کامل از دیوان محاسبات فرانسه و ارائه سیستم غیرمتمرکز در ایفای وظایف دیوان محاسبات، دنبال نمودن نقش مشاوره و نظارت پیشینی، نزدیک شدن به خصوصیات بارز دیوان محاسبات فرانسه، برخورداری دیوان محاسبات ایران از امتیازاتی فراتر از اختیارات فعلی و همکاری لازم و کافی بین پارلمان و دیوان محاسبات و با اصلاح مشکلات بودجه ریزی می‌توانیم در راستای توسعه‌ای پایدار به یک نظارت کارا، اثربخش و واقعی در دیوان محاسبات ایران دست یابیم.

منابع فارسی

- انصاری، ولی اله (۱۳۸۴)، کلیات حقوق عمومی، چاپ ششم، تهران، نشر میزان
- ابوالفضل رنجبری، علی بادامچی (۱۳۸۷)، مالیه عمومی و تنظیم خط مشی مالی دولت، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ هفتم، تهران
- پرو، روزبه (۱۳۸۴)، نهادهای قضایی فرانسه، ترجمه ابراهیمی، شهرام، چاپ اول، تهران، انتشارات سلسبیل
- پوزاد، برنار (۱۳۷۴)، متون حقوقی بودجه، ترجمه اردلان یحیی، سازمان برنامه و بودجه، چاپ اول، تهران
- حسینی صدرآبادی، ایرج (۱۳۹۵)، مفهوم، ویژگی‌ها و شاخصه‌های قانون برنامه در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه، تهران، نشر میزان
- راسخ، محمد، (۱۳۸۸)، نظارت و تعادل در نظام حقوق اساسی، چاپ نخست، تهران، دراک
- سمیه زمانی، محمد توپچیان (۱۳۹۲)، نظارت پارلمان بر قوه مجریه مطالعه موردی انگلیس، امریکا، فرانسه، ایتالیا، آلمان و جمهوری اسلامی ایران، دفتر مطالعات سیاسی (گروه مطالعات پارلمانی)، شماره ۱۳۵۰۶
- سالار نصری، حسین (۱۳۸۷)، دیوان محاسبات، دفتر برنامه و بودجه، تهران
- فرزب، علیرضا (۱۳۷۵)، بودجه ریزی دولتی در ایران، مرکز آموزش مدیریت دولتی، چاپ دوم، تهران
- مهرپور، حسین (۱۳۸۷)، مختصر حقوق اساسی ایران، چاپ نخست، تهران، نشر دادگستر

مقالات

- خسروی، سارا (۱۳۹۴)، آشنایی با دیوان محاسبات کشور فرانسه، برگرفته از مجله بین‌المللی حسابرسی دولتی اینتوسای شماره آوریل ۲۰۱۳
- ناصرعلی منصوریان، وحید آگاه (۱۳۸۹)، جایگاه دیوان محاسبات در نظام حقوقی ایران و فرانسه، فصلنامه پژوهش حقوق و سیاست، سال دوازدهم، شماره ۳۱
- هدایتی زفرقندی، محمد (۱۳۹۶)، نقش و کارکرد دیوان محاسبات در تحقق نظارت مالی، ماهنامه پژوهش ملل، دوره دوم، شماره ۱۸

پایان نامه

- شفیعی افرابی، مهدی (۱۳۹۵)، مطالعه تطبیقی ماهیت و حدود نظارت دیوان محاسبات در

ایران و ایالات متحده امریکا، دانشگاه شهید بهشتی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی، تهران

Françaises References

Document

- Constitution de la République française, Constitution du 4 octobre 1958, Articles 20, 34 et 39
- Constitution de la République française, Il a été créé par la révision constitutionnelle du 23 juillet 2008, Article 24 et 47-2
- Cour des comptes, LE RAPPORT PUBLIC ANNUEL 2020, Tome I – Finances, politiques et gestion publiques (version intégrale), 2020, 5 à 537
- Loi relative à l'Organisation de la Cour des Comptes du 16 Septembre 1807, Article 7
- Cour des comptes, La situation et les perspectives des finances publiques, Les perspectives après 2020 : l'enjeu de la soutenabilité de la dette, 2020, 1 et 3

Site

- <http://www.Legifrance.gouv.fr>
- <https://www.icana.ir>
- <http://www.Ccomptes.fr>

